

УДК 314.151.3 - 054.73 - 057.875

НАТАЛІЯ САС

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ОСВІТНІЙ МАРШРУТ ЯК ФОРМА ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СТУДЕНТІВ – ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У НОВИХ УМОВАХ ЖИТТЯ ТА НАВЧАННЯ

У статті автор розкриває можливості застосування індивідуальних освітніх маршрутів та використання під час їхнього розроблення методик і технік, спрямованих на розвиток здатності вирішувати проблеми і навичок самостійного прийняття рішення; програм самоконтролю та саморозвитку; універсальних систем показників діяльності.

Ключові слова: індивідуальний освітній маршрут, універсальна система показників діяльності, програма самоконтролю.

Актуальність проблеми. Останнім часом все більшого поширення знаходять методики і техніки роботи з учнями/студентами, спрямовані на вирішення проблем і розвиток навичок самостійного прийняття рішення (Д. Уїлліс[11], М.Селігман[9] та ін).

Відзначимо, що в психолого-педагогічній літературі достатньо серйозно розроблено концепції, які ґрунтуються на ідеях педагогічного супроводу чи їхніх варіаціях – педагогічної підтримки, допомоги тощо (М. Губанова, І. Милославова, С. Савченко, Н. Сас, В. Стрельцова). Немає сумніву, що з усіх достатньо близьких за суттю термінів – управління, допомога, підтримка, – супровід відображає найбільший ступінь свободи й автономії особистості, що цілком відповідає студентському віку.

Прикладні аспекти самовдосконалення, програми самоконтролю та саморозвитку розробляються на засадах соціально-когнітивної теорії А.Бандури (яку деталізували Уотсон і Тарп) [12], на засадах циклу Шухарта-Демінга(безперервного поліпшення процесів) [2; 6], сбалансованої системи показників, розробленої Д.Нортоном та Р.Капланом [4], Х.Рамперсадом – універсальної системи показників діяльності [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «індивідуальний освітній маршрут» із позицій проблемно-рефлексійного підходу, діяльнісного підходу, технології педагогічного супроводу по-різному трактують І.Семенов, Р.Тур, І. Шаповальянц; діяльнісного підходу – Л.Виготський, Давидов, А.Леонтьєв, С.Рубінштейн; соціально-педагогічного підходу – М. Губанова, Ю. Матюха, І. Милославова, С.Савченко, М. Соколова, В. Стрельцова.

Більшість науковців розглядають індивідуальний освітній маршрут як диференційовану освітню програму, яка визначається освітніми потребами, індивідуальними здібностями і можливостями учня/студента (рівень готовності до засвоєння програми) та викладача (рівень готовності до розробки програми), а також існуючими стандартами змісту освіти.

Формулювання **цілей** статті. Індивідуальний освітній маршрут як форма педагогічного супроводу студентів-переміщених осіб у нових умовах життя та навчання залишається нерозкритим, що й обумовило наукові пошуки.

Виклад основного матеріалу. Зовнішнім, об'єктивним науковим підходом до педагогічного супроводу студентів-переміщених осіб є індивідуальний підхід. Суть індивідуального підходу полягає в управлінні розвитком осіб різного віку, що базується на глибокому знанні індивідуальних рис і умов життя особистості. Педагогіка індивідуального підходу передбачає пристосування форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей тих, хто навчається з метою забезпечення запроєктованого рівня розвитку особистості [5]. Застосування індивідуального підходу, індивідуальної педагогічної підтримки у навчанні передбачає вибір такої стратегії, яка б максимально сприяла розвитку особистості будь-якого віку. Педагог повинен шукати ті специфічні для кожного, несхожі, неповторні умови, які б впливали на розвиток якостей особистості, життєвої активності [1; 3].

Сучасні концепції індивідуалізації навчання які припускають, що цей процес має будуватися на основі індивідуальних програм, індивідуальних освітніх маршрутів та набувати для тих, хто навчається особистісного значення, має стати мотивованим. Індивідуальний освітній маршрут на засадах проблемно-рефлексивного підходу (В. Лефевр, І.Семенов, Р.Тур, І. Шаповальянц) спрямований на

вирішення конкретних проблем і розвиток навичок самостійного прийняття рішення. Він ґрунтується на заохоченні студентів-переміщених осіб, визнавати і спиратися на свої сильні сторони і ресурси; робити акцент на майбутньому, враховуючи при цьому минулий досвід, який є надзвичайно важливим у досягненні успіху. Особливо привабливим у застосуванні проблемно-рефлексивного підходу до проектування індивідуальних освітніх маршрутів є спільна робота зі студентом зі складу переміщених осіб, без нав'язування своєї думки або уявлень про те, як він повинен думати, що він повинен і що не повинен робити. Отже співпраця є основною частиною проблемно-рефлексивного підходу. Весь підхід будується на вже існуючих сильних сторонах студентів-переміщених осіб, які можуть бути мобілізовані, щоб рухатися в правильному напрямку.

Підґрунтям діяльнісного підходу (Л.Виготський, В.Давидов, А.Леонтьєв, С.Рубінштейн) до проектування «індивідуальних освітніх маршрутів» є той факт, що становлення та розвиток особистості відбувається у різноманітних видах діяльності. Реалізація цього підходу передбачає моделювання структури навчальної, поза навчальної, додаткової освіти, наукової діяльності студентів-переміщених осіб, спрямованої на їхній особистісний розвиток як суб'єктів діяльності.

Соціально-педагогічний підхід (М. Губанова, І. Милославова, С.Савченко, М. Соколова, В. Стрельцова) до включення студентів-переміщених осіб у проектування й реалізацію індивідуальних освітніх маршрутів передбачає:

- ретельне вивчення освітніх потреб, досягнень та особистісно-професійних прагнень, актуальних освітніх проблем студентів-переміщених осіб і можливостей освітнього середовища закладів додаткової освіти у розв'язанні цих проблем, у задоволенні потреб, у розвитку досягнень та намірів;

- ознайомлення студентів-переміщених осіб з освітньою програмою, навчальними програмами, варіантами їх освоєння;

- допомогу студентам-переміщеним особам в осмисленні власних освітніх проблем, у проектуванні індивідуального освітнього маршруту та його описі (цілі, етапи, способи й форми досягнення цілей, очікувані результати);

- сприяння в послідовній реалізації індивідуального освітнього маршруту (оцінювання й самооцінювання поточних результатів, коректування маршруту, підтримка успіхів у навчанні);

- включення студентів-переміщених осіб у самооцінювання результатів реалізації індивідуального освітнього маршруту.

Індивідуальні освітні маршрути відрізняються низкою параметрів: цілями, графіком вивчення дисципліни, змістом, обсягом домашніх і позааудиторних завдань, рівнем складності вивчення дисципліни [10].

З точки зору можливості самовдосконалення викликає інтерес програма самоконтролю, розроблена на засадах соціально-когнітивної теорії А.Бандури, яку деталізували Уотсон і Тарп[12].

Уотсон і Тарп припустили, що процес поведінкового самоконтролю складається з п'яти основних кроків. Вони включили в нього визначення форми поведінки (на яку треба впливати), збір основних даних, розробку програми для розвитку бажаної поведінки, виконання й оцінку програми та завершення програми.

Початковий рівень самоконтролю – визначення точної форми поведінки, яку потрібно змінити. На жаль, цей вирішальний крок буває набагато складнішим, ніж можна уявити. Багато хто з нас прагне уявити наші проблеми як певні негативні особистісні особливості, і потрібно чимало зусиль, щоб точно описати ці особливості. Щодо проблеми, яка розглядається, бажаним може бути розвиток гнучкості мислення, підвищення рівня сприйнятливості до нового, посилення прагнення набувати нових знань, розвиток контактних навичок, умінь переконати, довести, зацікавити тощо.

Другий крок самоконтролю – збір основної інформації про чинники, що впливають на поведінку, яку ми хочемо змінити. Важливо зафіксувати час, обставини, оточення за яких досягається максимальний ефект від виконання вправ. Фактично ми повинні уподібнитися вченому, який спостерігає за власними реакціями, а також за їх виявами, які реєструють їхню частоту, з метою зворотного зв'язку й оцінки. У соціально-когнітивній теорії збір точних даних про поведінку, яку потрібно змінити, зовсім не схожий на глобальне саморозуміння, на якому акцентується в інших терапевтичних методиках.

Наступним кроком у процесі зміни своєї поведінки є розробка програми, яка ефективно змінить повторюваність специфічної поведінки. За Бандурою, зміну частоти повторюваності цієї поведінки можна досягти кількома шляхами. В основному це самопідкріплення, самопокарання і планування оточення. Самопідкріплення у соціально-когнітивній теорії означає, що особистість сама себе заохочує і винагороджує, і цей процес вона здатна контролювати. На третьому етапі слід визначити, які наслідки (приємні події, ситуації тощо) матимуть для вас характер самопідкріплення. У процесі роботи потрібно

постійно заохочувати себе до дій бажаним способом. Хоча основна стратегія досить проста, деякі поради з розробки ефективної програми самопідкріплення не будуть зайвими. По-перше, оскільки поведінка контролюється її наслідками, це зобов'язує людину організувати ці наслідки заздалегідь, щоб впливати на поведінку бажаним способом. По-друге, якщо у програмі самоконтролю самопідкріплення є кращою стратегією, необхідно обрати підкріплювальний стимул, що реально доступний людині. Ведучим мотивом у системі самопідкріплення для студентів-переміщених осіб є очікування успіху та привабливості, забезпечення позитивних орієнтирів для організації своєї поведінки, усвідомленого програвання варіантів саме успішних дій і рішень – підвищення самоефективності.

Для того, щоб зменшити повторюваність небажаної поведінки, можна також обрати стратегію самопокарання. Можна пригадати підготовку до іспитів у шкільному віці. Багато хто, не вивчивши запланованої кількості білетів протягом дня, карає себе тим, що планує на завтра вивчити вдвічі більше. Однак істотний недолік покарання полягає в тому, що багато хто вважає зайвим постійно карати себе, якщо йому не вдається домогтися бажаної поведінки. Щоб справитися з цим, слід пам'ятати дві вказівки. По-перше, якщо проблемою є навички навчання, краще використовувати покарання разом із позитивним самопідкріпленням. Об'єднання аверсивних і приємних саморегульованих наслідків, імовірно, допоможе виконати програму зміни поведінки. По-друге, краще використовувати відносно м'яке покарання: це підвищить імовірність того, що воно дійсно буде саморегульованим.

Баланс ситуативного самопідкріплення та самопокарання дуже індивідуальний.

Для того, щоб небажані реакції зустрічалися рідше, потрібно змінити оточення так, щоб змінилися стимули, що передують реакції, або наслідки цих реакцій. Щоб уникнути спокуси, людина може ухилитися від спокусливих ситуацій, по-перше, або, по-друге, покарати себе за те, що піддалася спокусі. Наше життя зумовлене нашим оточенням. В усьому, що у вас з'явилося досі, у вашому минулому, на яке ви зараз вплинути не можете, певну роль відіграло ваше найближче оточення. Немає сенсу ставити під сумнів людські якості та цінність тих, хто вас оточує. Ви неминуче зазнаєте впливу вашого оточення, адже кожна людина з дитинства використовує один і той самий метод навчання – наслідування. Не дарма інший раз говорять: «з ким поведешся, від того й наберешся».

Після того, як розроблена програма самомодифікації, починається її виконання, пристосування до того, що здається необхідним. Потрібно мати на увазі, що для успіху біхевіористичної програми необхідна постійна пильність у проміжний період, щоб не повернутися знову до старих форм поведінки. Чудовим засобом контролю є договір із самим собою – письмова угода з обіцянкою дотримуватися бажаної поведінки і використовувати відповідні заохочення і покарання. Умови такого договору повинні бути чіткими, послідовними, позитивними і чесними. Також необхідно періодично переглядати умови договору, щоб пересвідчитися в їхній доцільності: багато хто спочатку ставить нереальні завдання, що часто призводить до зайвих ускладнень і зневіри у програмі самоконтролю. Щоб зробити програму максимально успішною, у ній повинна брати участь принаймні ще одна людина (друг). Виявляється, це змушує людей більш серйозно ставитися до програми. Наслідки також повинні бути детально визначені в договорі, із термінами заохочень і покарань. І нарешті, заохочення і покарання повинні бути негайними, систематичними і мати місце фактично, а не залишатися просто усними обіцянками або словесними намірами.

Уотсон і Тарп відзначають декілька найбільш загальних помилок у виконанні програми самоконтролю. Це ситуації, коли людина: а) намагається виконати занадто багато, занадто швидко, поставивши нереальну мету; б) дозволяє тривалу відстрочку заохочення відповідної поведінки; в) устанавлює слабкі заохочення. Такі програми виявляються недостатньо ефективними.

Останній крок у процесі розробки програми самоконтролю – уточнення умов, за яких вона вважається завершеною. Іншими словами, людина повинна точно й ретельно визначити кінцеву мету – регулярне виконання фізичних вправ, досягнення встановленої ваги або припинення паління в передбачений проміжок часу. Корисно завершувати програму самоконтролю, поступово знижуючи частоту заохочень за бажану поведінку.

Успішно виконана програма може просто зникнути сама собою або з мінімальними свідомими зусиллями з боку людини. Іноді людина може сама вирішити, коли і як закінчити її. Метою є формування нових удосконалених форм поведінки, які зберігаються назавжди. Звичайно, людині потрібно завжди бути готовою відновити стратегію самоконтролю, якщо знову з'являться неадаптивні реакції.

Новим підходом до управління розвитком особистих якостей студентів-переміщених осіб є використання універсальної системи показників діяльності (УСП)[2;4;6;7].

Особиста система збалансованих показників включає: інформацію про особисте бачення місії людини, особисті ключові ролі, особисті чинники успіху, особисті показники діяльності і завдання, заходи

з удосконалення. Система показників розвиває власне самовідчуття, прагнення до успіху і стимулює постійне самовдосконалення. Такі елементи збалансованої системи показників як: фінансова перспектива, зовнішня перспектива, внутрішня перспектива, перспектива знань та навчання – утворюють ефективний інструмент визначення ключових факторів успіху.

Застосування моделі PDCA – це наступний крок у процесі самовдосконалення. Цикл PDCA, або Цикл Демінга, – це модель безперервного поліпшення якості. Вона складається з логічної послідовності чотирьох повторюваних стадій для безперервного поліпшення і навчання: PLAN, DO, CHECK and ACT (Плануй, Роби, Перевірй і Дій).

Цикл Демінга у нашому випадку використаний для побудови системи самодосконалення з конкретною їх інтерпретацією для певного суб'єкта. Плануй: розробку власної збалансованої системи показників; формулювання особистої збалансованої системи показників таким чином, щоб основна увага приділялася роботі і вільному часу; створення системи з простих цілей і відповідних дій з її удосконалення. У частині, що стосується роботи, необхідне обговорення системи показників з безпосереднім керівником. Роби: здійснюй усі плани; залучай керівника, колег, підлеглих, клієнтів, та / або тих, кому довіряєш в оцінці своїх результатів; розвивай свої компетентності для досягнення поставлених цілей. Перевірй: аналізуй результати відповідно до встановлених показників результатів та їх цільових значень; з'ясууй ступінь виконання власних планів, і за необхідності корегуй особисту збалансовану систему показників; разом з довіреною особою аналізуй систему показників формування плану для безперервного вдосконалення. Долай: будь готовим долати складні перепони й обирати більш складні цілі; обирай цілі, відповідні новим компетентностям і знанням, коли попередні дії з удосконалення вже не надихають; отримуй задоволення від процесу вдосконалення; записуй усе, чого вдалося навчитися; спостерігай за поліпшенням своїх дій і навичок мислення.

Таким чином, аналізуючи результати оцінки збалансованих показників у динаміці можна зробити висновки, визначати для себе необхідні пріоритети власного розвитку, будувати лінію бачення власного майбутнього, усвідомлено приймати рішення про напрямок свого розвитку як особистості в оточуючому соціумі.

Дослідники індивідуальних освітніх маршрутів зазначають, що функції суб'єкта діяльності з проектування індивідуального освітнього маршруту можуть бути зосереджені або на «полюсі викладача», або на «полюсі студента – внутрішньо переміщеної особи». У першому випадку сам педагог визначає, що і як має робити студент, проходячи свій освітній маршрут, тобто фактично розробляє для нього індивідуальну програму навчання, відштовхуючись від власних уявлень про індивідуальні особливості конкретного студента. У другому випадку студентові делегується право обирати й освоювати зміст освіти який його цікавить, викладач при цьому здійснює консультативну функцію.

Зміст діяльності такого консультування ми вбачаємо у розкритті потенціалу студента – внутрішньо переміщеної особи для максимізації власної продуктивності та ефективності. З цією метою застосовуються педагогічні та психологічні прийоми та методики, орієнтовані на ефективне досягнення намічених цілей, створення умов для того, щоб студент – внутрішньо переміщена особа – сам зрозумів, що йому треба робити, визначив способи, за допомогою яких він може досягти бажаного, сам вибрав найбільш доцільний спосіб дії і сам намітив основні етапи досягнення своєї мети [8].

Висновки з дослідження. Таким чином, у розробці індивідуальних освітніх маршрутів можуть бути використані методики і техніки, спрямовані на розвиток здатності вирішувати проблеми і навички самостійного прийняття рішення; програми самоконтролю та саморозвитку; універсальні системи показників діяльності. Функції суб'єкта діяльності з проектування індивідуального освітнього маршруту можуть бути зосереджені або на «полюсі викладача», або на «полюсі студента – внутрішньо переміщеної особи». Усе це збагачує можливості індивідуального педагогічного супроводу студентів-переміщених осіб.

Список використаних джерел

1. Володько В.М. Індивідуалізація й диференціація навчання: понятійно-категорійний аналіз / В.М. Володько // Педагогіка і психологія. 1997. №4. С. 9–17.
2. Деминг У.Э. Выход из кризиса / У.Э. Деминг. – Тверь: «Альба». – 1994. – 497с.
3. Долгова В. Індивідуалізоване навчання як стратегія / В. Долгова // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2013. – №3. – С.40-41.
4. Каплан Р. и Нортон Д. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Роберт Каплан и Дейвид Нортон [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pqm-online.com/assets/lib/books/norton1.pdf>

5. Мойсеюк Н.Є. Індивідуалізація і диференціація навчання / Н.Є.Мойсеюк // Педагогіка: Навч. посіб. – К. : Кондор, 2007. – С. 305-306.
6. Нив Г. Р. Пространство доктора Деминга: Принципы построения устойчивого бизнеса. / Генри Р. Нив. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 376 с.
7. Рамперсад Х. К. Универсальная система показателей деятельности: Как достигать результатов, сохраняя целостность /Хьюберт К. Рамперсад; Пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 352 с.
8. Сас Н.М. Тенденції професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління (теоретико-методологічний аспект): дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: спеціальність 13.00.04 – «Теорія та методика професійної освіти»/Н.М.Сас, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.– 2015.–558 с.
9. Селигман Мартин Э. П. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни/ Перев. с англ. – М.: Издательство «София», 2006. – 368 с.
10. Соколова М. Л. Проектирование индивидуальных образовательных маршрутов студентов в више : автореферат диссертации на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / М. Л. Соколова ; Поморский гос. ун-т им. В. М. Ломоносова. – Архангельск, 2001. – 22 с.
11. Уиллис Д. Как научить ребенка легко учиться/ Джуди Уиллис.– М. :Попурри, 2010. – 400с.
12. Хьелл Л. Самовоспитание в контексте бихевиоризма: модификация собственного поведения/ Л. Хьелл, Д. Зиглер // Теории личности. – СПб: Питер, 2003. – С. 405 – 409.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017 р.

SAS N.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

INDIVIDUAL EDUCATIONAL ROUTE AS A FORM OF PEDAGOGICAL SUPPORT OF STUDENTS THAT ARE IN NEW CIRCUMSTANCES OF LIFE AND STUDY BECAUSE OF BEING INTERNALLY DISPLACED

In the article, the author reveals the possibilities of using individual educational routes and the use during their development of techniques and techniques aimed at developing the ability to solve problems and skills of independent decision-making; self-control and self-development programs; universal systems of performance indicators.

In particular, when applying the behavioral self-control process, an individual educational path consists of five main steps: the definition of the behavioral form (which should be influenced), the collection of basic data, the development of the program for the development of the desired behavior, the implementation and evaluation of the program and the completion of the program.

When applying the Shukhart-Deming cycle (Continuous Improvement Model), an individual educational path consists of a logical sequence of four recurring stages for continuous improvement and learning: plan, do, check and action.

The functions of a subject in the design of an individual educational route may be concentrated either on the "pole of the teacher" or on the "pole of the student as an internally displaced person". All this enriches the possibilities of individual pedagogical support for students that were internally displaced.

Keywords: *individual educational route, universal system of indicators of activity, self-control program*